

Innspill til stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv fra Trøndelag fylkeskommune

Innledning

Trøndelag fylkeskommune er en forvaltningsfylkeskommune i sørsamisk område/åarjel Saepmie, og har et regionalt ansvar gjennom rollen som regional samfunnsutvikler. Fylkeskommunen følger opp rollen gjennom vedtatte planer og strategier som gir strategisk retning, mobiliserer privat sektor, kulturliv og lokalsamfunn, samordner og koordinerer offentlig innsats og virkemiddelbruk. I tillegg har fylkeskommunen rollen som tjenesteutvikler på vei, samferdsel og videregående skole og forvalter flere lovpålagte oppgaver på ulike samfunnsområder, blant annet på kulturfeltet. Fylkeskommunens ansvar for å gi gode og likeverdige tjenester er innenfor tannhelse, opplæring, folkehelse, kultur, for å nevne noe.

Innspillet vektlegger ansvarsområdene til fylkeskommunen. I utarbeidelsen av innspillet har vi fått viktige innspill fra de tre forvaltningskommunene for samisk språk som ligger i Trøndelag. I utforming av innspillet har vi vært i dialog med Statsforvalteren i Trøndelag.

Relevante innsatsområder som Trøndelag fylkeskommune har meldt

Meld. St. 13 (2022–2023)

1. Språksamlinger viser seg å ha stor betydning for at elevene gjennomfører språkopplæringa og blir sterke språkutøvere. Språkbud bygger identitet og tilhørighet tross store geografiske avstander. I dag kan mangel på økonomi bli et argument for å ikke gjennomføre slike tiltak. En utvidelse av rett og økonomisk mulighet for å delta på språksamling vil styrke samiskopplæringen og bidra til rekruttering av sterke språkmodeller.
2. Styrke kunnskapen om samiske elevers språk, kultur og identitet i lærerutdanningen
3. Se på strukturelle grep innen academia (UH-sektoren) slik som for eksempel «Kvalitetssikring-direktivet» for studiepoenggivende språkopplæring og opptaksregler hvor også realkompetanse kan bli poenggivende for opptak til formalisert utdanning.
4. Sørsamisk område over grensa til Sverige utfordrer en god utnyttelse av kompetansen som finnes spredt i miljøene. Satsning for å sikre en helhetlig og gjennomgående progresjon i opplæringen av sørsamisk språk på tvers av nasjonal grense kan styrke revitaliseringsarbeidet og rekrutteringen av sterke språkbrukere. Et innspill er å utrede om et mulig nordisk samarbeid rundt bevaring og revitalisering av språket er gjennomførbart, og at det innebærer utvikling av egen læreplan som kan benyttes for sørsamisk ungdom uavhengig om de bor på svensk eller norsk side av grensen.
5. Språksamlinger med språkbud og kulturelle møteplasser er tiltak, som med fordel, kan være for elever på begge sider av landegrensa og mellom fylker, hvis det er den naturlige tilhørigheten for eleven.
6. Karriereveiledning, veiledningen må legge vekt på forutsigbare løp med samiske fag
7. Forslag om ekstra studiepoeng for å ha samisk språk på vitnemålet for videre studier. Dette foreslår vi også skal gjelde for overgangen mellom grunnskole og videregående skole. Overgangen mellom skoleslagene er det viktig å ha spesiell oppmerksomhet på, for å sikre at flest mulig gjennomfører opplæringen i samiske fag. Et slikt tiltak vil være et insentiv for bygge solid samisk språkkompetanse, særlig blant 2. språks elever.

Meld. 12 (2023–2024)

1. Samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Trøndelag fylkeskommune 2022 – 2026

Denne samarbeidsavtalen ble rullert og vedtatt av både Sametinget og Fylkestinget i desember 2022 og vektlegger i gjeldene periode følgende samfunnsområder:

- Språk, helhetlige og forutsigbare utdanningsløp fra barnehage til endt utdanning
- Forskning, utvikling og internasjonalisering
- Demokrati og likeverdighet med hovedvekt på å bekjempe hverdagsrasisme og samehat
- Konsultasjon (bidrar til medvirkning, som er et grunnleggende prinsipp både i folkehelse- og demokratiarbeidet)

Avtalen har et eget avsnitt om folkehelse og skal blant annet bidra til likeverdig og treffsikkert helse- og sosialtilbud til den sørsamiske befolkningen.

2. At fylkeskommunen støtter SAMINOR 3 økonomisk og hva TRFK mener det vil bidra til av kunnskap

3. Gjøre oppmerksom på at HUNT forskningscenter NTNU sitter på data med et utnyttet potensial.

Områder Trøndelag fylkeskommune mener må være til stede for gode og likeverdige kommunale tjenester til den samiske befolkningen.

Språk og kulturkompetanse

- 1 At stortingsmeldinga om gode kommunale tjenestetilbud til den samiske befolkningen i samiske område bør si noe om oppfølginga av rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen.
 - a. Kunnskap om fornorsking i videregående skole
 - b. Samisk kulturkompetanse for arbeidstakere i forvaltninga, kommune og fylkeskommune.
 - c. Konkretisere kunnskapsgrunnlaget om samisk. I dag er det lite å finne for sørsamisk område. Manglende kunnskapsgrunnlag, betyr manglende omtale i strategier og planverk.
- 2 **Tolketjenester** blir brukt av fylkeskommunen, og det er viktig for oss å få en forutsigbar og langsiktig avtale om bruk av godkjente tolker. Det ble opplyst om under «Samisk erfaringskonferanse 30. – 31. oktober» at det er tre godkjente tolker i sørsamisk. Derfor er det behov for å styrke tjenesten med flere tolker og sikre framtidig rekruttering.
- 3 I sørsamisk område bor den samiske befolkningen geografisk spredt. Det betyr at arrangerte arenaer er viktig for å utvikle barn og unges identitet. Skolen er en sentral aktør sammen med fritidsaktiviteter. Trøndelag fylkeskommune kommer med en egen handlingsplan for barn og unge. Handlingsplanen har fått tittelen «Delta, oppleve, skape! Handlingsplan for barn og unges fritid i Trøndelag». Planen bygger på et bredt kulturbegrep som innbefatter; kunst, kultur, bibliotek, idrett, friluftsliv, frivillighet, kulturarv og kulturnæring, inkludert sørsamisk språk og kultur. Målgruppen for planen er barn og unge i alderen 3-26 år, og planen omfatter i hovedsak det som kan betegnes som barn og unges fritid.

Planen blir forpliktende for Trøndelag fylkeskommune, og bidrar til at fylkeskommunen fyller sin samfunnsutvikler-rolle innenfor de rammer fylkeskommunen disponerer. Planen skal bidra til at

fylkeskommunen bruker sine virkemidler målrettet. Fylkeskommunen ønsker også at planen skal fungere som et redskap for kommuner, lag og foreninger, medvirkningsorganer, institusjoner, og andre som jobber for og med barn og unge, slik at vi sammen får utnyttet ressursene våre bedre, til beste for alle barn og unge i Trøndelag.

Det ligger et omfattende kunnskapsgrunnlag til grunn for arbeidet med planen, inkludert en stor mengde kvalitative data bygd på innspill fra barn og unge, samt kommuneansatte og frivillige organisasjoner i hele fylket. I dette materialet har vi innspill fra samiske barn og unge, institusjoner for samisk språk og kultur, og kommuner, som sier noe om samiske barn og unges fritid. Et gjennomgående behov er flere sosiale arenaer der samiske barn og unge kan treffes og være sammen, og for å bruke samisk språk og utøve egne kulturuttrykk.

4 Frafall fra samisk språkopplæring, må finne ut hvorfor det skjer og hvordan endre trenden?

Grunnlaget for å lære sørsamisk språk, bruke språket og være trygg i egen samisk identitet er sentralt for å få flere sørsamiske språkutøvere. Disse er det i dag knapphet på, og etterspørselen etter kompetansen er stor fra trøndersamfunnet. Vi vet at mange barn avslutter opplæringa i samisk språk i ungdomsskolealder, det betyr at det er små endringer i antall elever som starter på videregående skole i faget sørsamisk. Det er behov for å se nærmere på hvorfor så mange unge velger å slutte. Ett dilemma er at språksamlinger/språkbud ikke er en lovpålagt oppgave. Med anstrengt kommuneøkonomi blir tiltak som ikke er lovpålagt valgt bort. Grunnlaget om å bli trygge aktive språkbrukere får dårligere vilkår til å utvikle seg.

Det er også verdt å tenke over at Wexelsenplakaten ikke var i bruk i sørsamisk område (jfr rapport fra sannhet og forsoningskommisjonen). Sørsamene behersket norsk, og skolevesenet trengte ingen hjelpemidler for å gjennomføre all opplæring på norsk i fornorskingsperioden. Språktapet i området er å betrakte som enda større for den sørsamiske befolkningen med bakgrunn i denne erkjennelsen.

5 Trøndelag fylkeskommune vil styrke og øke antall aktive samiske språkbrukere i regionen. Fylkeskommunen har blant annet systematisert språkarbeidet i videregående skole med en egen handlingsplan som beskriver tilbudet i videregående skole. Handlingsplanen har som mål beskrive hvordan opplæring i samiske fag i videregående opplæring tilbys i Trøndelag. ([Laatege – handlingsplan for opplæring i samisk språk og kultur 2024 – 2028, Trøndelag fylkeskommune](#))

6 For å få til likeverdige tjenester må språkopplæringa i hele utdanningsløpet være forutsigbart for barn og foreldre. Det bør være ei parallell språkopplæring for foreldre/de voksne, for at språket blir en naturlig del av hverdagssamtalene rundt kjøkkenbordet hjemme. Å lære og bruke språket i naturlige situasjoner, bidrar til å gjøre språket enda mer levende. Et levende sørsamisk språk, gir grunnlag for flere sørsamisk språklige arbeidstakere i ulike yrkesgrupper. Målet må være at sørsamisk blir lært og brukt, uten å studere sørsamisk språk for etter hvert å beherske en sørsamisk dialog. Det er behov for systemiske tiltak som øker tettheten av språklige møteplasser.

Dette er erfaringene fra Rørossamisk område:

Språk- og kultursamlinger har i en årrekke vært en viktig språk- og kulturarena for grunnskoleelever som har tilknytting til Rørossamisk område. Allikevel så vil ikke dette være tilstrekkelig for å styrke ytterligere og nye samiske språkbrukere. Sørsamisk er et sterkt truet språk og står på UNESCOs liste

på alvorlig truet språk. Det er derfor svært avgjørende for vitalisering av sørsamisk språk å øke innsatsen om flere sørsamiske språkarenaer. Språkarenaene er planlagt rundt konkrete praktiske situasjoner, der deltakerne skal praktisere sørsamisk i et språkmiljø. I Rørosregionen finnes det ingen eksisterende språkmiljøer, og disse må derfor bygges i og rundt språkstudiene av kursarrangør. Dette innebærer at manglende språkmiljø må kompenseres med flere sørsamiske språkressurser i opplærings situasjonen. Denne arbeidsforma bidrar til å øke kostnadene på tiltaket, men erfaring og forskning tilsier at slike tiltak er nødvendige i vitalisering av et sterkt truet språk.

Andre relevante innsatsområder er hverdagsrasisme og samehets, samt helseberedskap.

7. Fosen saken er godt kjent i hele landet. Utfordringen er hvordan arealene blir planlagt brukt. Reindriftsutøveren har opplevd å få innskrenket eget beiteareal over tid, beiteområder og trekkveier er stykket opp, og reindriften blir mer synlig der folk bor når flyttveiene ikke er i sammenhengende utmark. Trøndelag fylkeskommune som samfunnsutvikler skal ta hensyn til mange interessegrupper, ivareta utvikling og beredskap som er best mulig for hele befolkningen. Dette setter store krav om dialog og bruk av konsultasjon med de rette aktørene. Fylkeskommunen erfarer at viljen til å få det til er stor, men samtidig er dette ressurskrevende for den samiske befolkningen. Det er behov for å ha mer dialog om hvordan konsultasjoner skal bli gjennomførte på en best mulig måte uten at det går på bekostning av inntektsgrunnlaget for den samiske befolkningen.

Hverdagsrasisme og samehets mener enkelte henger sammen med fornorskningstiden, da Norge ønsket at alle skulle bli norske og prate norsk. Fylkeskommunen mener tema er viktig å arbeide med, ikke minst for at mangfold får et positivt narrativ. Flere samiske miljøer opplever det belastende å snakke om hverdagsrasisme og samehets, og unnlater derfor arenaer der temaet blir belyst. Å velge det bort, betyr ikke at det ikke har betydning. De ønsker heller å få fram en optimisme og positiv betydning av at Trøndelag og Norge består av to folk, nordmenn og samer. Det er samtidig nødvendig å øke kunnskapen om betydningen av fornorskingsperioden til alle samfunnsaktører, spesielt de offentlige. Dette for å ta kunnskapsbaserte beslutninger.

8. «Beredskapsplan» for den samiske befolkningen som opplever store belastninger;
 - a. Hva skjer om det blir påvist eksempelvis smitte/epidemi hos rein?
 - b. Hvordan skal en i praksis kunne håndtere stengte landegrenser lik eksempelvis koronaepidemi?
 - c. Hvordan mestre alle belastninger som skjer i hverdagen som rovdyrtap, arealinngrep, samehets etc.?
 - d. Belastninger i reindriften berører hele den samiske befolkningen i større og mindre grad, og er et viktig **folkehelse spørsmål**.